

Пуковник мр Велимир Иветић,
Војноисторијски институт, Београд.

ОФИЦИРИ ИЗ ЈАГОДИНЕ–НАЈЗАСТУПЉЕНИЈИ ПРИПАДНИЦИ ВРХА ВОЈНЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ЕЛИТЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У 20. ВЕКУ

Многи српски јунаци и, уопште, заслужни људи, остали су незнани или недовољно познати. То је случај и са многим заслужним српским официрима из Јагодине. У овом раду изнећемо податке који указују да су официри, који су рођени и основну школу завршили у Јагодини, били најзаступљенији у врху војне интелектуалне елите Краљевине Србије у XX веку. Чак и појединци, који су били најобразованији и најспособнији официри у својим струкама, веома су мало или нимало обрађени у историографској литератури. Због тога ћемо њихове кратке биографије приложити овом раду.

Од три активна официра–доктора наука српске војске у 20. веку, двојица су рођена и основну школу завршила у Јагодини (шире о њима у прилозима бр. 1 и 2). Трећи, артиљеријско–технички пуковник др Душан Станојевић, рођен је у Неготину, а у пракси је дао слабе резултате, посебно као управник барутане „Обилићево”.

У разматраном периоду у српској војсци било је годишње у просеку око 50 официра–доктора медицине. Од тога око 21 % било је пореклом из иностранства, већином Срба из Аустроугарске, око 14 % из Београда, око 9 % из Јагодине, око 7% из Зајечара а из осталих појединих места тадашње Србије по један до три доктора медицине. Официри–доктори медицине из Јагодине имали су највише чинове (потпуковници и пуковници) и заузимали су високе положаје, претежно су били начелници санитета дивизијских области. Нису били на једине две више дужности у санитетској струци: начелник Санитетског одељења Министарства војног, и председник Санитетског комитета Министарства војног а што је успело једном од њих (Прилог бр. 3) у Краљевини Југославији. Иначе, проценат српских официра из разматраног периода, који су рођени у Јагодини, износи 1,2.¹

Због ограниченог простора изнећемо само најосновније податке о четворици истакнутих официра из Јагодине и њихове кратке биографије.

Пешадијски пуковник проф. др Тодор Љ. Павловић спада у ред најспособнијих и најзаслужнијих српских официра XX века, а о њему у литератури скоро да нема података. Најшири до сада текст о њему у књигама има четири реченице (Живановић Ж.. Милан, *Пуковник Апис. Солунски процес 1917*, Београд, 1955, стр.103-104 и 663) а следе две реченице из *Споменице седамдесетогодишњице Војне академије 1850–1925* (Београд, 1925, 240). Чак се и не спомиње у *Споменици погинулих и умрлих српских официра у рату 1912–1918. године*.

Он је био први српски официр који је докторирао на Сорбони (радио тезу као командир пешадијске чете), а и даље остао родовски официр. Дисертација му је одмах (1911. године) штампана у Паризу и разаслата у француским војним школама. Знања је примењивао у пракси: био је истакнути војни писац (објавио три књиге и преко сто прилога у часописима и листовима и први српски аутор студије из војне психологије), професор Војне академије и најмлађи члан њеног савета у 20. веку, извршилац важних војнополитичких задатака уочи балканских и Првог светског рата, један од најспособнијих и најзаслужнијих ратних команданата, који је увек јуришао на челу свог батаљона и пука, а био последњи у одступању, те је погинуо када је био на зачелу заштитнице приликом повлачења преко Албаније крајем 1915, а да није могло да му се мртво тело

1. Опште и стручне ранг-листе и распореди официра и војних чиновника, 1901–1914. и 1917–1918.

извуче, те је постало плен арнаутских банди. Био је својевремено познат и као преводилац, новинар, хуманитарни радник и др. До скоро је било непознато да је био најугледнији члан уређивачког одбора независног војног листа *Војска* (1903–1907), по којем и данашњи лист Војске Југославије носи назив (шире у Прилогу бр. 1).

Пуковник правне службе проф. др Миодраг М. Аћимовић био је једини доктор правних наука у српској војсци током XX века (докторирао у Берлину 1908.) и доспео је на највишу војноправну функцију у српској држави (начелник Војног одељења Министарства војног–1916. године). Био је професор Војне академије из два предмета и члан њеног савета. Међутим, како је припадао ужем кругу извршилаца Мајског преврата, као и Тодор Љ. Павловић, учи Солунског процеса смењен је са те дужности а затим постављан на ниже. Чим је престало ратно стање (1920. године) поднео је захтев за престанак активне војне службе и постао је редовни професор Правног факултета у Суботици, чији је био и дугогодишњи декан. Важио је између два светска рата као најистакнутији југословенски теоретичар кривичног права. После Другог светског рата био је професор и декан Правног факултета у Београду. О њему нема речи у *Народној енциклопедији српско–хрватској–словеначкој* (Загреб и Београд, 1926–1929), нити у *Војној енциклопедији*, Београд (1958–1976). Кратка одредница о њему постоји једино у *Енциклопедији Југославије* (Загреб, 1955–1968, св.1, стр. 4, ново издање, Загреб, књ. 1, 1980, стр. 6).

Санитетски ђенерал др Чедомир Г. Ђурђевић спадао је у ред најзаслужнијих српских санитетских официра. У 42. години (1909. године) постао је први хирург српске војске (начелник Хируршког одељења новоформиране Општевојне болнице) а претходно је седам година био начелник санитета Тимочке дивизијске области. У Краљевини Југославији обављао је највише дужности у санитетској служби, осим дужности начелника Санитетског одељења Министарства војске и морнарице. Био је и познати писац (објавио десет књига и др). Једино је његова кратка биографија објављена у *Војној енциклопедији* (књ.2, стр. 611, шире у Прилогу бр. 3).

И у 19. веку Јагодина је дала елитне српске официре а издвајамо **инжињеријског пуковника Косту Р. Радисављевића**, који је као најспособнији српски инжињеријски официр последње деценије 19. века заузимао највише положаје у инжињерији а био је и министар грађевина Србије пуну годину дана (1895–1896). Један је од најзаслужнијих министара грађевина за даљу изградњу железничких пруга и проширење колосека постојећих, а највише је учинио да се инжињеријске јединице употребљавају за разноврсне послове за потребе земље и др. Био је и познат преводилац и писац. О њему скоро ништа није писано. Чак нема одредницу у *Народној енциклопедији српско–хрватско–словеначкој* (Загреб и Београд, 1926-1929) у којој су обрађени, као што смо већ изнели, многобројни заслужни српски официри, али од којих је већина испод његовог нивоа. Због тога прилажемо и његову кратку биографију у Прилогу бр. 4. Сви наведени официри као и многи други, нису наведени ни у књизи Воје Стојановића–Воке, *Заслужни синови. Биографије заслужних људи са територије Источне Србије и Поморавља*, Београд, 1941.²

У елитне официре оног времена убрајани су и ђенералштабни официри, те и у војну интелектуалну елиту. Међутим, у Краљевини Србији, они су превасходно били руководиоци и на служби у Главном ђенералштабу, начелници штабова, оперативних органа и др. а знатно мање су били професори Војне академије, војни изасланици у појединим земљама, по један је био уредник часописа *Ратник*, поред редовне дужности и др. То су били најзаслужнији официри за припреме Србије за рат и за планирање ратних операција као и за помагање командантима за извођење операција. Код њих су се теорија и пракса складно испреплетале, с тим да је пракса имала предност. Скоро половина ђенералштабних официра Краљевине Србије у 20. веку рођена је у Београду или у његовој непосредној околини и већина тих Београђана били су синови познатих лично-

2 Издвајамо санитетске пуковнике, који су били начелници санитета дивизијских области Србије у 20. веку: др Војислав Стојановић, др Владимир Поповић и др Јосиф Хрњичек.

сти. Међутим, у току ратова 1912-13. и 1914-18. године знатно су бољи били ђенералштабни официри, који су рођени у другим градовима Србије или у околини Београда.

Ђенералштабних официра Србија је током 20. века имала у просеку 35 годишње и само два су била из околине Јагодине: пуковник, од 1913. генерал Вукоман Арачић (рођен у Ланишту 1850, у миру помоћник начелника Главног ђенералштаба, а у рату командант дивизије и командант Ужичке војске) и пуковник (дивизијски ђенерал Војске Краљевине Југославије) Радисав К. Крстић (рођен у Глоговцу 1877, од 1916. до 1920. године главни интендант Врховне команде, а након 20 година командант армијске области).

У 19. веку најпознатији ђенералштабни официр–интелектуалац из Јагодине био је мајор Михајло Илић (славно погинуо 1876.) а највиши чин стекао је ђенерал Милутин Јовановић (Јагодина, 1828, умро 1888).

Прилог бр. 1

ПАВЛОВИЋ, др Тодор Љ. –пуковник, војни писац, професор Војне академије (Јагодина, 21.11.1876–Спаш, Албанија 02.12.1915.)

Рођен је у старој српској патријархалној и родољубивој породици у Јагини, где је завршио основну школу. После завршених шест разреда гимназије (четири у Књажевцу, а затим два у Београду) ступио је у Војну академију 1894, коју је завршио са одличним успехом 1897, када је произведен у чин артиљеријског потпоручника. У чин поручника унапређен је 1900, капетана II класе 1904, капетана I класе 1907, мајора 1910, потпуковника 1913. и пуковника 1915. Вишу школу ВА завршио је 1901. као последњи у рангу (12.) иако је Војну академију завршио као 5. у рангу од 54 питомаца.

До ступања у Вишу школу ВА 1899. био је командир вода у Тимочком артиљеријском пуку а након завршетка наведене школе командир батерије у истом пуку. Од 1902. био је приправник за ђенералштабну струку у Главном ђенералштабу, у ком својству је учествовао у припремама и извођењу Мајског преврата. Већ тада је показао познавање психологије. Наиме, када је увече, уочи извршења атентата, потпуковник (генерал) Петар Мишић, командант б. пешадијског пука, инсистирао пред капетанима Драгутином Димитријевићем и Миланом Гр. Миловановићем и поручником Павловићем да се одустане од преврата, наведени официри задржали су присебан став и храбро држање, а Павловић је упозорио Аписа да ће му се Петар Мишић осветити, што га је натерао да одржи раније дату реч („Неће ти Драгутине он ово заборавити, ако останемо живи”).

Као свршени приправник ђенералштабне струке 1904. године остао је на служби у Главном ђенералштабу, дежурао је на двору и убрзо је постао официр ордонанс краља. Ђенералштабна комисија, чији је председник био ђенерал Путник, оценила је да је оспособљен да изађе на испит. Међутим, на испиту, који је спроводила Комисија са председником пуковником Александром Машиним, половина кандидата из сваке групе је обарана, тако да капетан II класе Павловић није положио испит за генералштабног официра те је преведен у род пешадију (из његове групе положила су два старија официра: капетани I класе Драгутин Димитријевић и Милан Гр. Миловановић). Капетан Павловић припадао је групи млађих официра - „завереника” који су били критични према појединим старијим „завереницима”, посебно према пуковнику Машину.

Крајем 1903. године заједно са групом официра извршилаца Мајског преврата и њихових присталица врши припреме за издавање независног војног листа како би се утицало на јавност да прихвати нову војну политику Србије, као демократске државе. Изабран је за члана уређивачког одбора листа, коме је дат назив Војска и који је почео излазити на Божић, 7. јануара 1904. Предводио је млађе сараднике листа „Војска” који су настојали да унесу савремене демократске идеје у српску војску. Пре тога већ се афирмисао као писац (издао је књигу „О војној дисциплини” 1903, и објавио неколико

чланака) и преводилац (В. Деркаге „*Рат и војска*” 1903—*La guerre et l’armée*, Paris, 1903; О Клаузевицу, Ратник, 1903, књ. LV , бр.1 и 4 и др.). Најчешће је писао уводнике и друге аналитичке прилоге у вези са војним питањима како би се она што рационалније и хуманије одвијала у пракси. Истичу му се и чланци из спољне политике који су и данас актуелни.

После превођења у род пешадију постављен је за командира 2.пешадијске чете, 3. батаљона 9.пешадијског пука Дунавске дивизијске области са местом службовања у Пожаревцу. Од октобра 1906. до јула 1908.године користио је плаћено и неплаћено одсуство у Француској. Од 5. августа 1908. био је командир 2. чете 2. батаљона 18. пешадијског пука Дунавске дивизијске области у Београду.

Одсуства у Француској искористио је да се упише на Великој школи друштвених наука у Паризу (*Ecole des Hautes Etudes Sociales*) где је дипломирао 1909. године на тему „*Друштвени развитак и војска (еволуција војне дисциплине)*”. Убрзо је на Париском универзитету (Сорбони) и докторирао тезом „*Демократски идеал и војна дисциплина*” („*L’idéal démocratique et la discipline militaire*”) која је одмах штампана у Паризу 1911. године и дистрибуирана у француске војне школе и у друге институције. Тиме је постао први српски официр који је докторирао на Сорбони и једини родовски официр доктор наука.

Начелник Општевојног одељења Министарства војног (практично заменик министра) издејствовао је да му мајор Павловић буде први непосредни сарадник 22. јануара 1911. Истог датума постаје и хонорарни професор из предмета Војна педагогија у Војној академији, што је био са ратним прекидима до краја школске 1914. године и са прекидом крајем 1911, када је водио принца Ђорђа у Париз ради лечења. Садржаје из педагогије повезивао је са психолошким, социолошким и другим нераздвајивим темама, при чему му је тежиште било и на логици. Уједно је био и члан Савета Војне академије (најмлађи током XX века).

На почетку Првог балканског рата био је распоређен за помоћника начелника Штаба Дунавске дивизије I позива. У јеку Кумановске битке, када су погинули командант 7. пешадијског пука, два команданта батаљона и више командира, посебно из 18. пука, отишао је на најугроженије положаје, ангажовао је један батаљон из 9. пешадијског пука и учествовао је у одржавању борбеног морала са осталим младим официрима, а што је био основни узрок прве и одлучујуће победе српске војске. Командант Дунавске дивизије I. позива унапређен је у чин генерала, јер је та дивизија одиграла одлучујућу улогу у Кумановској битци иако није био у току ситуације, а издавао је погрешна наређења у току прве (дуже и главне) фазе битке.

После Битољске битке, у току које се опет ангажовао на одржавању борбеног морала, захтевао је да непосредно командује јединицом, а што му је омогућено. Као командант I. батаљона 7. пешадијског пука II позива, учествовао је у припремама и извођењу Једранске операције, када је као командант леве дивизијске колоне најдубље продрео у турске положаје.

У Другом балканском рату, у критичној ситуацији у току озбиљне контраофанзиве бугарске војске у бојевима на Чупином Брду и Ретким Букама, као командант истог батаљона иницијативно („предузимљиво”) је извршио ноћни напад на Ретке Буке и у првом налету заузео је положаје 45. бугарског пука, повратио српске положаје, запленио бугарска оруђа од чега и два претходна српска митраљеза и један српски топ.

Пуковник Драгутин Димитријевић Апис, као први човек српске обавештајне и контраобавештајне службе (шеф Извештајног одсека Операцијског одељења Главног ђенералштаба) издејствовао је да му потпуковник Павловић буде први сарадник од 17. октобра 1913. Нема података да се Павловић учланио у организацију „Уједињење или смрт”, а вероватно није, јер је индиректно критиковао такво ангажовање официра. Индикативан је податак да му је као професору Војне академије 1914. године дежурни питамац уручио повељу о додели француског одликовања Легије части.

У Церској бици 1914. године истакао се са 5. прекобројним пуком чији је он био командант. На Мачковом камену задобио је тешке ране јуришајући на челу пука. Убр-

зо, иако још није био излечен, постаје командант 3. пешадијског пука II позива са којим се истакао у офанзивној фази Колубарске битке.

Крајем 1915. године командовао је истим пуком у успешним борбама код Лесковца. Приликом повлачења преко Албаније био је на зачељу пука, који је био у саставу заштитнице Врховне команде са делом јединица Група нових области на правцу Ђаковица–Везиров Мост–долина р. Дрим. Близу Везировог моста, код Куле Леке капетана (место Спаш), одбијао је нападе арнаутских банди, када је погинуо. Како је био на зачељу, није било никога ко би му тело извукао те је оно постало плен тих Арнаута.

Од преко стотину радова, издвајају се набројане књиге и прва књига из војне психологије од српског аутора „Из психологије борбе” (Београд, 1914).

Одликован је Медаљом за војничке врлине (1902), Карађорђевог звездом четвртог реда (1904), Златном медаљом за храброст (1913), француском Легијом части (1914) и са четири споменице.

И з в о р и

Војни архив, Београд: Група фондова Војске Краљевине Србије.

Архив Србије: Збирка поклона и откупа; Фонд Дворска канцеларија (Бележник дежурног ађутанта Њ.В. краља Петра I).

Архив САНУ: преписке Драгутина Илића, Јована Атанацковића, Јована Жујовића

Службени војни лист, 1894,1897,1899,1901-1906,1908-1914,1920.

Ранглисте и распореди официра и војних чиновника, 1898-1915.

Државни календар Краљевине Србије са шематизмом, 1899-1912,1914.

Штампа: *Дело, Војска 1904–1907, Српска војска 1911, Пијемонт 1911-913, Забавник 1917, Ратни дневник 1917, Политика 1911, 1926,1931,1940.*

Л и т е р а т у р а

Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850–1925, Београд, 1925, 240.

Јован Хаци-Васиљевић, *Кроз Албанију 1915. год. с Моравском дивизијом II*, Београд, 1929 (прештампано из Братства XXIII),21,24.

Милан Ж. Живановић, *Пуковник Апис. Солунски процес 1917 (1903–1918)*, Београд 1955, 103-104, 663.

Василије Павловић, *Одступање 3.пешадијског пука II позива*, у: *Кроз Албанију 1915–1916*, Београд, 1968, 207.

Борислав Ратковић, *Први балкански рат*, књ.2, Београд, 1975, 427.

Саво Скоко, *Други балкански рат 1913*, књ.2, Београд, 1975, 189.

Драгољуб Р.Живојиновић, *Краљ Петар I Карађорђевић*, књ.2, Београд, 1990, 203.

Прилог бр. 2

Аћимовић, Миодраг М, судски пуковник, универзитетски професор, декан (Јагодина, 12.4. 1875–Београд, 24.12. 1961)

Матурирао је у Мушкој гимназији у Крагујевцу 1893, а дипломирао право на Великој школи у Београду 1897. После одслужења ђачког војног рока и обављене праксе судског писара у Крагујевцу, ступио је у војску као судски потпоручник 1898. У чин поручника унапређен је 1901, капетана 2.класе 1904, капетана 1.класе 1907, мајора 1910, потпуковника 1913. и пуковника 1918.

До 1901. био је на служби код судског референта Моравске а до 1903. код судског референта Дунавске дивизијске области а затим је послат у Берлин на студије права, где је и докторирао 1908. На Војној академији у Београду од 1908. до 1914, са ратним прекидом, био је професор из два предмета: Војно судство и Међународно јавно и ратно право. До балканских ратова истовремено је обављао и разне дужности у војним судовима: од деловође до сталног члана. Током 1911-1912. године истовремено је обављао следеће дужности: редовни професор у Војној академији и члан њеног савета, на служби у Инвалидском одељењу Министарства војног, члан Војноинвалидског суда, члан Сталне испитне комисије за чин судског мајора, заменик сталног судије у Војном суду за официре и предавач у Пешадијској подофицирској школи.

Народни посланик Петар Мишић критиковао га је, поред осталих, у току седнице Народне скупштине 1911, што је на недопустив начин водио истрагу и утицао на доношење ослобађајуће пресуде пуковницима Михаилу Рашићу и Дамјану Влајићу због пропуста током пријема француских топова и муниције. Међутим, Аћимовић је установио да су оптужени поступали према добијеном писменом упутству у којем су била недовољна овлашћења за пуковника Рашића.

У току балканских ратова био је судија у Војном суду Дунавске дивизије 1. позива и у Војном суду 1. армије, а затим судски референт у Штабу Скадарских трупа. На служби у Општевојном одељењу Министарства војног био је до 13. 11. 1913, када је премештен у Штаб Коњичке дивизије.

У Првом светском рату био је начелник судства у 1. армији а потом на служби у Ађутантском одељењу Врховне команде и заменик сталног судије Великог војног суда. После доласка на Крф (фебруара 1916) начелник је Судског одељења Министарства војног–највише војноправне инстанце у Краљевини Србији. Као учесник Мајског преврата 1903, био је сумњив уочи Солунског процеса, те је смењен 8. децембра 1916. са те дужности и одређен за начелника судства 1. армије. Ту дужност није примио, јер је био послат на боловање у Француској. По истеку боловања остао је у Француску по наређењу министра војног ђенерала Михаила Рашића да би радио на пројекту закона о војним инвалидима до октобра 1918. Од почетка 1919. до августа исте године био је на служби у Министарству војном, а до 27. априла 1920. начелник судства 2. армијске области. Када је примио акт о премештају на исту дужност у 3. армијску област и како је српска војска 6.маја 1920.године прешла из ратног на мирнодопско стање, поднео је захтев за пензионисање. Уместо да се врати на место сталног професора Војне академије, јер је једини од тадашњих судских официра имао потребне квалификације за наведену дужност, њега премештају на начин који он доживљава као још једну деградацију. Његова молба за пензионисање у Министарству војске и морнарице није на време решена, него, када је 18.јануара 1921. стигао акт Министарства правде, у којем је наведено да се Указом од 20. 12. 1920. поставља за редовног професора из предмета Кривично судски поступак на Правном факултету у Суботици, оцењена је као неважна и стављена *ad acta*.

На Правном факултету у Суботици био је више година декан или руководилац Семинара за кривично право. Уважаван је као један од најистакнутијих југословенских кривичара. Један је од најзаслужнијих људи што се Правни факултет у Суботици, тада једина висока школа у Војводини, током 1932. није угасио због финансијских тешкоћа.

Сарађивао је многим прилозима у листовима и часописима. Из тог периода најпознатија му је књига-уџбеник *Кривично право*.

Мађарске окупационе власти протерале су га 1941. и у Београду добија уочиште и службу. Суд части Београдског универзитета није утврдио никакву његову одговорност у току 1941–1944, те му је одобрено да буде радовни професор на Правном факултету у Београду, чији је био и декан. Пензионисан је 1949. на основу године стажа.

Потпуно се служио немачким и француским језиком. Као официр примио је до 1914. шест одликовања: Карађорђеву звезду 4. реда, Орден Белог орла 5. реда, Орден Св. Саве 5. реда, Златну медаљу за ревносну службу и две споменице.

Објавио је преко 20 радова, од чега четири књиге, а писао је прилоге и за листове *Војску*, *Алманах правника* и др. Издајемо књиге:

Die militärischen Drebstaehle und unterschlagungen, nach dem Deutschen Militarstrafgesetzbuche in systematischer Darstellung (докторска дисертација *Војне крађе и утаје по немачком војном кривичном закону*), Берлин, Е.Еберинг, 1908; *Један прилог за теоријско упознавање полиције и њене службе*, Београд, 1932; *Кривично право*, књ.1, општи део, Суботица, 1937, књ.2, посебни део: *Кривична дела против живота и тела*, Суботица, 1940; *Кривично судски поступак*, Београд, 1946, и *Допуна општег дела кривичног права*, Београд, 1947.

И з в о р и

Војни архив, Београд, Фонд Војске Краљевине Србије.

Службени војни лист, 1898 – 1923, са прекидима,

Ранглисте и распореди официра и војних чиновника, 1899–1923, са прекидима,

Државни календар Краљевине Србије са шематизмом, 1899–1912, 1914.

Л и т е р а т у р а

Споменица двадесетпетогодишњице XXX кола свршених правника Београдске Велике школе 1897 – 1922, Сремски Карловци, 1922, 11, 97 и 98.

Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850 – 1925, Београд, 1925, 239.

Споменица за прославу четиристогодишњице смрти цара Јована Хуњадија..., Суботица, 1927, 4.

Ко је ко у Југославији, Београд и Загреб, 1928, 18.

Меморандум суботичког правног факултета за одржавање факултета, Суботица, 1932, 14.

Споменица Мушке гимназије у Крагујевцу 1833 – 1933, Крагујевац, 1934, 507.

Триша Кацлеровић, *Милитаризам у Србији*, Београд, 1950. 25, 28 – 31, 34.

Милан Ж. Живановић, *Пуковник Апис. Солунски процес 1917 (1903–1918)*, Београд, 1955, 114, 662.

Милосав Јанићијевић, *Стваралачка интелигенција међуратне Југославије*, Београд, 1984, 283.

Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918 - 1988*, Beograd, 1988, knj.1, str. 332.

Љубица Кандић и др, *Стопедесет година Правног факултета 1841–1991*, Београд, 1991, 7.

Миодраг Симић, *Београдски и Суботички правни факултет 1941 – 1945*, Београд, 1996, 107, 110, 117 и 135.

Прилог бр. 3

Ђурђевић др Чедомир Г, санитарски ђенерал (Јагодина 2. 2. 1867–Београд, 23. 11. 1940)

Као државни питомац Министарства војног дипломирао је на Медицинском факултету Универзитета у Бечу 1893, када је произведен у чин санитарског капетана 2.класе и постављан за трупног лекара. У чин капетана 1. класе унапређен је 1896, мајора 1899, потпуковника 1905, пуковника 1912, бригадног ђенерала 1923. и санитарског ђенерала 1929, када је и пензионисан.

Са дужности шефа Хируршког одељења Тимочке дивизијске војне болнице у Зајечару уздигнут је на дужност начелника санитета Тимочке дивизијске област 1902, када је постао и в. д. управника наведене болнице. Од 23. априла 1909. начелник је Хируршког одељења новоотворене Општевојне болнице у Београду и тиме постао први хирург српске војске.

До балканских ратова, у којима је био начелник санитета 1. армије, обављао је, поред редовне наведене дужности, и друге (члан Санитарског комитета Министарства војног, стални члан Испитне комисије за чин мајора и за звање вишег ветеринара и др.).

Почетком Првог светског рата премешта се са дужности управника сталне војне болнице на дужност шефа Ордопедске болнице Врховне команде, затим је био председник Комисије за преглед официра а 1915. председник државне комисије за сузбијање заразе. У Солуну се са дужности хирурга сталне војне болнице поставља за шефа њеног хируршког одељења и уједно шефа Хируршке екипе на Солунском фронту. Затим је опет шеф Хируршког одељења Општевојне болнице и члан Привременог војно-санитарског комитета.

После наведеног рата био је председник Испитне комисије за чин активног и резервног мајора санитарске, ветеринарске и апотекарске струке, председник Санитарског комитета Министарства војске и морнарице, управник сталне војне болнице 1. армијске области (од 1920. до 1928.), председник Сталне испитне комисије за више чинове у санитарској, ветеринарској и апотекарској струци, начелник санитета 1. армијске области и друго, што је био поред редовне дужности.

Одликован је са Карађорђевоом звездом 4. реда, Таковским крстом 4. реда, Орденом Белог орла 5, 4.(два пута) и 3 реда, Орденом Св. Саве 4, 3. и 1. реда, Медаљом за војничке врлине и са четири споменице.

Био је члан и руководиоца у лекарским удружењима Србије и Југославије (Друштву српских лекара, Југословенском лекарском друштву, Југословенском друштву за чување народног здравља и др.)

Објавио је више радова у војним (у *Ратнику* 16) и санитарским (здравственим) часописима а издавајају се девет књига:

Напреци у хирургији и општа пракса, Београд, 1912; *План рада лекара при посланству у савезничкој земљи*, Солун, 1918; *Пројекат правила Друштва српских лекара*, Солун, 1918; *О преображају у нашем санитару*, Београд, 1919; *Борба против туберкулозе у Енглеској*, Београд, 1922; *Циљеви и рад Друштва за чување народног здравља и здравствена организација код нас*, Београд, 1930; *Заједнички словенски језик, свеслав и заједничка медицинска терминологија*, Београд, 1931; *За јужнословенску медицинску терминологију*, Београд, 1932, и *Свесловенски или свеслав*, Београд, 1940.

И з в о р и

Војни архив, Београд, фондови Војске Краљевине Србије и Војске Краљевине Југославије.

Службени војни лист, 1893 – 1929.

Ранг-листе и распоред официра и војно-административних чиновника, 1889–1918.

Државни календар Краљевине Србије са шематизмом, 1889–1912, 1914.

Литература о њему и другим санитарским официрима из Јагодине биће дата у посебном чланку.

Прилог бр. 4

Радисављевић Коста Р, инжењеријски пуковник, редовни професор, министар грађевина (Јагодина, 26. 6. 1859.–Раковица, Београд, 18. 3. 1911)

Отац му је био Радисав Стевановић, трговац у Јагодини, родом из Опарића а мати Јаглика из села Шуљковца. Основну школу завршио је у Јагодини, три разреда гимназије у Зајечару и два разреда у Београду. У Артиљеријску школу (Војну академију) ступио је 1866, коју је завршио 1872, као први у рангу у 8. класи и произведен је у чин инжењеријског потпоручника. У чин поручника унапређен је 1874, капетана 2. класе 22.10.1876, капетана 1. класе 1881, мајора јануара 1885, потпуковника 1891. и пуковника 1896. Био је ожењен са Милевом, ћерком Станка Јовановића, барутџије из Београда и имао је два сина (Милутина, рођ. 1872, који је био пуковник српске војске и Боривоја, рођ. 1875.).

До 1873, када је одређен за деловођу Понтонирског батаљона, био је командир вода у 1. понтонирској, затим у 2. и у 3. понтонирској чети и командир Ђуниског понтонирског моста. Током 1874. био је вршилац дужности ађутанта Инжињеријског пука, а од краја исте године командир 3. пионирске чете. Вршилац дужности команданта града Фетислама (Кладово) био је 1876, а исте године 12. новембра постављен је за референта инжењерије команде наведеног града. Од маја 1877. био је командир 1. понтонирске чете, а од новембра исте године вршилац дужности начелника штаба Дунавске дивизије. Начелник штаба 2. дивизије Шумадијског корпуса био је од октобра 1878. Маја 1879. постављен је за командира 1. пионирске чете, а октобра исте године за професора Артиљеријске школе из два предмета (Војне комуникације и логорне грађевине и Математике) а од маја 1881. био је, поред редовне дужности, и референт инжењерије у команди града Београда. Командир 2. пионирске чете био је од јануара до априла 1882, када је постављен за команданта Пионирског батаљона, а од новембра исте године био је, поред редовне дужности, и професор Војне академије из пет предмета (Правила пионирске и понтонирске службе, Математике, Премеравања, Техничке наставе и Геодезије).

Од марта 1883. био је на служби у Инжињеријско–техничком одељењу Министарства војног и хонорарни професор Војне академије из математике. Од октобра 1884. био је редовни професор Војне академије (до 1896, осим у време ратног прекида 1885/86. и када је био хонорарни професор) и члан Инжињеријског комитета Министарства војног.

Од септембра 1885. био је начелник инжењерије Дринске дивизије и у том својству учествовао је у Српско–бугарском рату. Од марта 1886. био је начелник инжењерије Дунавске дивизијске области а од 1887. и члан Испитне комисије за чин мајора свију родова војске и члан Савета Војне академије, поред редовне дужности. Од септембра 1893. био је само редовни професор Војне академије, али до новембра исте године, када је постављен за начелника Инжињеријско–техничког одељења Министарства војног, те је постао хонорарни професор.

Реконструкцијом Министарског савета 27. децембра 1895. године постављен је за министра грађевина у Кабинету Стојана Новаковића, на ком положају је остао до 29. децембра 1896, када је стављен на располагање. Као министар задржао је право ношења униформе и чин и ранг у војсци. Истакао се у изналажењу начина ангажовања инжењеријских јединица у изградњи грађевинске инфраструктуре у оквиру обуке и других редовних војних делатности, а посебно је иницирао и предузео мере да се и остварује проширивање железничких пруга узаног колосека и граде нове од стране српске државе.

Од новембра 1897. био је председник Инжињеријског комитета Министарства војног, од краја 1898. изванредни комесар за пограничне страже, до 14. јануара 1900, када је пензионисан, а затим преведен у резерву.

Примио је одликовања Србије: Таковски крст 2. степена, Орден Белог орла 5. степена, Сребрну медаљу за ревносну службу и две споменице из ратова, страна: аустријске ордене Франц Јозеф 1. степена са лентом и Франц Јозеф 3. степена и бугарски Орден за војничке заслуге са лентом и црногорски орден Књаз Данило 1. степена

Био је плодан преводилац и војни писац Већ 1881. штампани су његови преводи књига чувеног белгијског генерала Анри Бријалмона: *Бојна фортификација* (друго издање, Брисел, 1879, 224 стр.) и *Пољска фортификација за потребе официра свију родова оружја* (Брисел, 1880, 253 стр.). У часопису *Ратник*, поред превода, објавио је чланак у 17 наставака *Белешке о немачкој војсци* (II, III, IV, VI–1880, 1881. и 1882). Аутор је шестог дела књиге *Подсетник или помоћна књига за инжињеријске официре, част I, Путеви* (Београд, 1882).

И з в о р и

Војни архив, Београд, Фондови Војске Краљевине Србије и Војске Краљевине Југославије

Службени војни лист, 1881–1911.

Распореда и ранглисте официра и војних чиновника, 1878–1900, 1904.

Државни календар Краљевине Србије са шематизмом, 1873–1911.

Штампа: *Српска војска* 1911, *Депеша* 1911, *Српске новине* 1895, 1896, 1900, 1911.

Л и т е р а т у р а

Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850–1925, Београд, 1925, 224–225.